

Розробка захисних заходів щодо забезпечення конкурентних можливостей для вітчизняних виробників цукру

Проаналізовано сучасний стан цукрової галузі, який свідчить про необхідність пошуку дієвих шляхів щодо його покращення. Досліджено внутрішній та зовнішній ринки цукру, розглянуто світові тенденції виробництва цукру. Запропоновано захисні заходи, які зможуть забезпечити внутрішній ринок цукром власного виробництва і створити експортний потенціал.

Проанализировано современное состояние сахарной отрасли, которое свидетельствует о необходимости поиска действенных путей по его улучшению. Исследованы внутренний и внешний рынки сахара, рассмотрены мировые тенденции производства сахара. Рекомендованы защитные меры, которые смогут обеспечить внутренний рынок сахаром собственного производства и создать экспортный потенциал.

The present state of the sugar industry, which demonstrates the need to find effective ways to improve it. Investigated the internal and external market situation, considered the world trends of sugar production. Suggested protective measures that will ensure the domestic sugar market their own production and create export potential.

Постановка проблеми. Цукор займає одне з перших місць серед найважливіших продуктів харчування. При сучасному рівні купівельної спроможності населення він є найбільш доступним продуктом у раціоні харчування населення. А цукровий буряк – це не тільки умова продовольчої незалежності країни, а й гарантія робочих місць, доходів бурякосіючих господарств, фактор підвищення культури землеробства, велике джерело цінних кормів для тваринництва. Тростинний цукор при значно більшому виході продукції з гектара посівів і часто при значно менших витратах завжди буде дешевшим за буряковий цукор, які б не були врожаї буряків і поліпшувалася технологія його вирощування. Тому питання розробки захисної системи, що дозволить виробництву цукрових буряків витримувати конкуренцію з більш дешевим тростинним цукром-сирцем, стоїть досить гостро.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням дослідження ринків присвячені роботи багатьох зарубіжних вчених, зокрема Ф. Котлера, А. Маршалла, А. Пезенті, Р. Піндайка, Д. Рубінфельда, П. Самуельсона тощо. Суттєвих результатів у дослідженні ринків товарів, зокрема ринку цукру, досягли такі українські вчені, як О.С. Заєць, О.М. Варченко, М.Ю. Коденська, П.Т. Саблук, А.В. Фурса, О.М. Шпичак,

М.М. Ярчук та інші. Водночас в економічній літературі недостатньо дослідженими залишилися питання розробки заходів для підвищення конкурентоспроможності бурякового цукру.

Мета даної статті – провести комплексний аналіз діяльності цукрової галузі за 2009–2010 роки та визначити інструменти захисту вітчизняного виробника.

Виклад основного матеріалу. Виробництво цукрових буряків може здійснюватися тільки в умовах захисної системи, що дозволяє витримати конкуренцію з більш дешевим тростинним цукром-сирцем. Багаторічний досвід країн світу з розвиненим цукровим виробництвом свідчить, що ефективний його розвиток досягається лише при наявності: міцного законодавчого захисту вітчизняного виробництва; державного регулювання ринку шляхом матеріального стимулювання експорту, надання пільгових кредитів; системного інвестування галузі, визнання її пріоритетності і стратегічного значення [6, с. 42].

У 2010 році сезон виробництва цукру був технологічно складнішим та більш фінансово витратним, оскільки спекотна сонячна погода та тривала відсутність опадів влітку у деяких регіонах зумовили погіршення розвитку цукрових буряків та їх якості, зниження урожайності та цукристості, що вплинуло і на формування ціни на цукор.

Економічна доцільність вирощування цукрових буряків залежить від їх вартості, врожайності, витрат на їх вирощування та можливості господарств ефективно працювати. На сьогодні спостерігається негативна динаміка змін основних показників діяльності цукрової галузі, що наведена в таблиці.

У 2010 році площа посіву цукрових буряків становила 502,9 тис. га, а площа до збирання – 492 тис. га. Негативним фактором діяльності цукрової промисловості є зниження урожайності цукрових буряків на 3,6 т/га, що становила по Україні 27,8 т/га. Близько 200 тис. т цукросировини щодоби надходило на цукрові заводи в цілому по Україні. Загальна сума за весь сезон становила 13,37 млн. т цукрових буряків з цукристістю у середньому 15,3%, з них перероблено 13,03 млн. т (втрати склали 0,34 млн. т), з яких вироблено 1546 тис. т цукру білого. Вихід цукру за 2010 рік становив 11,86%. Цей показник зменшився на 1,86% у порівнянні з 2009 роком.

Позитивним фактором діяльності галузі є збільшення кількості працюючих цукрових заводів, що вплинуло на збільшення виробництва цукру на 279 тис. т. Витрати на ви-

Основні показники діяльності цукрової галузі у 2009–2010 роках

№ з/п	Показники	Рік		Абсолютне відхилення (+, -)	Темп зміни, %
		2010	2009		
1	2	3	4	5	6
1	Площа цукрових буряків до збирання, тис. га	492	320	172	153,8
2	Урожайність цукрових буряків, тис. т	27,8	31,4	-3,6	0,89
3	Виробництво цукру з цукрових буряків, тис. т	1546	1267	279	122,02
4	Середній вихід цукру, %	11,86	13,72	-1,86	86,44
5	Ступінь вилучення цукру, %	75,55	79,42	-3,82	95,13
6	Середньодобова переробка на один завод, тонн/добу	3035	3344	-309	90,76
7	Тривалість виробництва в середньому на один завод, діб	63,7	54,0	9,7	117,96
8	Працювало цукрових заводів	73	56	17	130,35
9	Витрати на виробництво 1 тонни цукру, грн.	7000	5500	1500	127,3
10	Середні оптові ціни реалізації 1 тонни цукру, грн.	6930	4400	2530	157,5
11	Рентабельність виробництва цукрових буряків у середньому по Україні, %	25,5	35,0	-9,5	72,9
12	Рентабельність виробництва цукру у середньому по Україні, %	-	2,3	-	-

робництво однієї тонни цукру з цукрових буряків у 2010 році становили в середньому 7000 грн. за одну тунну. Причинами зростання цін на цукор є збільшення закупівельних цін на цукрові буряки, підвищення цін на природний газ для промислових споживачів та на всі складові витрат, що формують собівартість виробництва цукру, зокрема, на вапняковий камінь, дифузійні ножі, мішкотару, хімпрепарати, сірку, фільтрувальну тканину тощо.

Цукрове виробництво є найбільш енергоємним серед підприємств харчової промисловості. Частка палива та енергії в собівартості переробки 1 тонни цукрових буряків становить понад 30%. Питання енергозбереження – це значний резерв збільшення економічної ефективності виробництва цукру та, відповідно, зниження собівартості. Необхідно працювати над виробництвом та використанням альтернативних видів палива, його законодавчим забезпеченням, а також державною підтримкою на початковому етапі [1, с. 198].

Споживання природного газу цукровими заводами у 2010 році в порівнянні з 2009 роком з розрахунку на 1 тунну переробки цукрових буряків збільшилося на 3,3 куб. м і становило 45,5 куб. м, ці зміни відбулися внаслідок простоїв цукрових заводів.

Собівартість цукру – це на 50% вартість сировини, цукрових буряків. Відповідно, чим дешевша сировина, тим нижча собівартість. Якщо виплачується дотація на сировину, то, природно, нижче вартість цукру, тому що торговельні націнки в Україні чітко контролюються.

На сьогодні ситуація на внутрішньому ринку характеризується низькою купівельною активністю. Середні оптово-відпускні ціни коливаються в межах 7800–7950 грн. за тунну з ПДВ. В Україні запаси цукру на 1 березня 2011 року становлять 990 тис. т, що забезпечує потребу внутрішнього ринку майже на сім місяців поточного року (середня місячна потреба внутрішнього ринку становить 130–150 тис. т).

Відповідно до зобов'язань України перед СОТ передбачено у 2011 році ввезення на митну територію України в межах тарифної квоти 267,8 тис. т цукру-сирцю з тростини.

З урахуванням власного виробництва цукру з цукрових буряків (1546 тис. т) перехідних запасів (323 тис. т) та імпорту цукру-сирцю в межах тарифної квоти прогнозі його ресурси забезпечують потребу внутрішнього ринку України в повному обсязі на період 2010–2011 маркетингового року.

Захисна стратегія України від зайвого імпорту цукру має бути спрямована на створення сприятливих умов вітчизняним виробникам. Створити ефективну систему захисних заходів від зайвого імпорту неможливо без дослідження ринку, що є важливим джерелом для прийняття ефективних управлінських рішень.

Внутрішній ринок цукру залишається до цього часу незахищеним від імпорту цукру білого кристалічного, що надходить на територію України з Білорусії в рамках Угоди про вільну торгівлю. Поряд із цим продовжують ввозитися цукрозамінники та інтенсивні підсолоджувачі, що в останні роки набули широкого використання у харчовій, фармацевтичній та інших галузях народного господарства, які у середньому складають 8 кг цукру білого на душу населення.

Отже, у зв'язку з вище перерахованими умовами уряду необхідно врегулювати питання імпорту та експорту цукру та цукровмісних продуктів у рамках двосторонніх угод про вільну торгівлю з країнами – членами Митного союзу між Білорусією, Казахстаном та Російською Федерацією.

Цукрова тростина, як досить проста культура, яку вирощують в основному із залученням дешевої робочої сили, має на світовому ринку безперечні переваги, пов'язані в тому числі зі зростаючими обсягами переробки цієї сировини на етанол, що набагато ефективніше, ніж переробка кукурудзи на ці ж цілі. Зараз на частку тростинного цукру припадає 75% світового виробництва цього продукту, а до 2016 року вона становитиме 80%. При цьому виробництво бурякового цукру знизиться не тільки відносно, а й абсолютно по причині розриву в цінах і у зв'язку з бажанням багатьох розвинених країн зменшити державні витрати на вирощування цукрових буряків, а також і в ряді випадків через зниження споживання цукру в зазначених країнах. У світовому плані буряковий

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

цукор буде відігравати все меншу роль, незрівняну з тростинним [2, с. 35].

Виробництвом цукру займаються понад 100 країн у світі. Частка України у загальному світовому виробництві цукру в 2009–2010 роках становила 0,8%, у виробництві з цукрового буряку – 4,2%.

За останні два роки утворився дефіцит виробництва цукру над його споживанням в обсязі 5 млн. т. Основними чинниками зниження обсягів виробництва є несприятливі кліматичні умови у найбільших країнах–виробниках цукру – Бразилії, Індії, Китаї, Мексиці та Таїланді. Світові ціни на цукор підвищилися до найвищого рівня майже за 30 років [8].

Водночас вплив світових тенденцій 2009–2010 роках, які викликали підвищення цін на цукор на світових ринках більш ніж у два рази, спонукає товаровиробників цукрових буряків суттєво збільшити площі посіву цукрових буряків в 2011 році.

Дослідивши експортні можливості ринку цукру, Україна за параметром якості могла б орієнтуватися лише на ринок Росії та середньої Азії, тому що європейська якість набагато краща. З Білоруссю ми ще можемо конкурувати, але в останні роки вона зробила дуже серйозні кроки в плані модернізації виробництва і підвищення якості цукру.

З метою вирішення проблемних питань цукрової галузі, стабілізації ситуації та захисту внутрішнього ринку необхідно доопрацювати Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру». Уряду необхідно передбачити забезпечення внутрішнього ринку виключно вітчизняним буряковим цукром та припинення імпорту цукру, починаючи з наступного року.

Державне регулювання ринку цукру об'єктивно необхідне, адже виробництво цукру з тростини потребує майже вдвічі менших витрат порівняно з виробництвом цукру з буряків. Усі країни, які виробляють цукор із буряків, захищають і регулюють свій ринок різними механізмами. Для України дієвими, на нашу думку, будуть такі заходи:

- захист внутрішнього ринку від небажаного надходження цукру білого, цукровмісних продуктів та синтетичних замінників;

- запровадити механізм стимулювання експорту; розробити виробничі технології та провести експериментальні дослідження біологічних видів палива з цукровмісних продуктів на технічній базі цукрових заводів;

- для поповнення обігових коштів на фінансування витрат по закупівлі цукрових буряків, насіння, добрив, пального та матеріальних ресурсів, цукровим заводам необхідно надавати пільгові кредити;

- запровадити нульову ставку ввізного мита при імпорті в Україну енергозберігаючого та технологічного обладнання, а також сільськогосподарської техніки для бурякоцукрової галузі;

- прийняти нормативно–правові акти щодо пільгових цін на природний газ для цукрових заводів у період сезону переробки цукрових буряків урожаю 2011 року;

- скасувати щорічну тарифну квоту СOT на ввезення в Україну цукру–сирцю з тростини;

- розробити механізм відстрочення сплати ПДВ;

- домагатися виділення коштів державного бюджету для розробки нормативно–технічної документації для цукрової галузі, адаптованої до вимог ЄС та СOT;

- здійснювати державну підтримку вирощування та виробництва насіння цукрових буряків вітчизняної селекції;

- сприяти здійсненню закупівлі Аграрним фондом до державного продовольчого резерву цукру квоти «А» у його виробників в обсягах, передбачених діючим законодавством;

- нормативно врегулювати питання щодо лібералізації умов декларування зміни оптово–відпускної ціни на цукор, а також запровадити диференційний підхід до формування оптової ціни на цукор у залежності від його якості та кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринків.

Висновки

Найоптимальніший варіант захисту ринку – нарощувати внутрішнє виробництво. Потрібно працювати над технологіями, підвищувати врожайність. Чим вища врожайність, тим нижча собівартість буряків. Для того щоб буряк виростити, потрібна дотація. Вона необхідна влітку, перед тим як проводити заходи по основному внесенню добрива, а це потрібно робити в серпні–вересні, щоб виростити буряк у наступному році. В нинішніх умовах фермерам або великим господарствам потрібні кошти вчасно тому, що, не отримавши якісь дотації, українські переробники буряків конкурентно програють Європі або Білорусі, де цю дотацію отримують.

Державне регулювання ринку цукру об'єктивно необхідне, адже виробництво цукру з тростини потребує майже вдвічі менших витрат порівняно з виробництвом цукру з буряків. Основними принципами державної економічної політики повинні бути: розробка і впровадження у виробництво економічних і нормативно–правових регуляторів управління ринковими відносинами; надання дотацій та пільгових кредитів, інвестування виробництва, субсидування експорту, проведення інтервенційних закупок тощо.

Література

1. Борисенко Б. Основи конкурентної політики. – К.: Таксон, 2004.
2. Вісник цукровиків України // Інформаційний бюлетень. – 2011. – №2 (57). – С. 32–40.
3. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил та інструментів СOT / Наук. ред. Т.М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003.
4. Заєць О.С. Ринок цукру в Україні. – К.: Наукова думка, 1999. – 385 с.
5. Мельник Т.М. Міжнародна торгівля товарами в умовах посилення глобалізаційної конкуренції: Монографія. – К.: КНЕУ, 2007. – 396 с.
6. Опыт стран–членов ВТО по защите национальных интересов на внутреннем рынках: Журнальный вариант монографического исследования // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – №8. – С. 12–121.

7. FAPRI 2009. U.S. and World agricultural outlook. // Miguel Carriquiry, Fengxia Dong, Xiaodong Du. – U.S.A. Iowa State University, University of Missouri–Columbia, Food and Agricultural Policy Research Institute Ames, 2009. – 411 p.

8. Sugar: World Production, supply and distribution [Electronic resource] // United States Department of Agriculture, May, 2009. – Mode of access: <http://www.fas.usda.gov/http/sugar/2009/May/sugar%2009.pdf>

О.І. ЩЕРБИНА,
аспірант, НДЕІ

Взаємодія держави з міжнародними фінансовими організаціями як інструмент покращення стану соціальної сфери України

У статті розглядається питання визначення джерел та механізмів залучення позабюджетних коштів, яке набуває все більшої актуальності.

В статье рассматривается вопрос определения источников и механизмов привлечения внебюджетных средств, который становится все более актуальным.

Постановка проблеми. Навколо питання розвитку соціальної сфери в Україні триває гостра політико-економічна полеміка. У його центрі в тому числі оптимальні механізми фінансування соціальної сфери України і роль бюджету та інших джерел у цьому процесі на сьогодні, і особливо на перспективу.

Сучасна ситуація характерна тим, що економіка країни потроху почала долати негативні наслідки фінансової кризи.

Так, у 2010 році макроекономічна ситуація країни характеризувалася поступовим зростанням ВВП (з 91,3 млрд грн. у 2009 році до 108,3 млрд грн. у 2010, за даними Державного комітету статистики у фактичних цінах) на фоні помірнього зростання інфляції та незначних коливань обмінного курсу національної валюти [1].

Починаючи розглядати питання фінансування соціальної сфери, необхідно враховувати, що саме поняття «соціальна сфера» як наукова категорія є багатоплановим, і тому вкрай важливо визначити концептуальні засади такого поняття [2, с. 18]. Так, у сучасній літературі можна виділити декілька підходів до визначення соціальної сфери. Перший розуміє її як сукупність великих соціальних груп: класів, націй, народів і так далі, вважаючи, що таке уявлення про соціальну сферу відображає глибокий рівень суспільного життя, носить сутнісний характер, на відміну від уявлення про неї як просто суми локальних соціальних утворень.

Інший підхід зводить поняття соціальної сфери до невикористаної сфери і галузей послуг та трактує її як сукупність галузей народного господарства, в тій чи іншій мірі задіяних в процесі задоволення соціальних потреб громадян, праців-

ники яких отримують відповідні доходи із засобів, що виділяються суспільством на ці потреби [2, с. 19].

Таким чином соціальна сфера є сукупністю галузей, підприємств, організацій, що визначають образ та рівень життя людей, їх добробут.

Покращення стану соціальної сфери, а саме підвищення стандартів життя, збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування тощо є пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку країни, що визначені програмою економічних реформ Президента України на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

Питанню фінансових джерел забезпечення розвитку соціальної сфери присвячено багато досліджень як вітчизняних так й іноземних фахівців. Однак необхідно зазначити, що дуже мало уваги в сучасній літературі приділяється проблематиці недержавного фінансування соціальної сфери.

Тому, враховуючи об'єктивні бюджетні обмеження, **мета статті** – розглянути питання визначення джерел та механізмів залучення позабюджетних коштів, яке набуває все більшої актуальності.

Виклад основного матеріалу. Соціальна сфера є самобутньою, складноорганізованою, впорядкованою цілою, єдиною в своїй суті, в своїй якості, призначенні. Вона представляє з себе сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, фірм, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, створити умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві.

Разом із тим вона є багатофункціональною через складність і багатозначність процесу відтворення диференційованих соціальних суб'єктів з їх здібностями, потребами, різноманітними інтересами. Процеси функціонування і розвитку соціальної сфери обумовлені об'єктивними закономірностями і ґрунтуються на певних принципах соціального управління.